

Himmelske syner, forfædres spor og aramæiske fragmenter

Af professor, dr.theol. Jesper Høgenhaven

Forskningsprojektet AMRAM, der fra 1. juni 2021 har modtaget en bevilling for tre år fra Danmarks Frie Forskningsfond (DFF), skal undersøge hvordan autoritet forvaltes i tidlige apokalyptiske tekster. Udgangspunktet for vores undersøgelse er en antik jødisk tekst fra Dødehavsrullerne fra Qumran, *Amrams Visioner*, som er forfattet på aramæisk.

Autoritet og tekst

AMRAM er et akronym, der står for: *Apocalypticism: Manuscripts, Rewriting, and Authority Management*. Vi begynder med at folde akronymet ud bagfra; for begrebet “authority management” henviser til AMRAM-projektets særlige perspektiv på apokalyptik. AMRAM bygger på den præmis, at apokalyptiske tekster er udtryk for måder at forvalte autoritet på. Autoritet skal i denne sammenhæng forstås som det at påvirke, motivere, ændre og regulere menneskers tankegang og handlemåde. Apokalyptiske tekster blev efter alt at dømme ikke skrevet primært for at underholde eller fascinere – selv om de bestemt kan begge dele. I princippet kan vi selvfølgelig umuligt vide, hvad forfatterne til tekster fra oldtiden tænkte eller ville med deres tekster; men der kan

gives gode argumenter for, at et afgørende formål med teksterne har været at få andre til at tænke og handle på bestemte måder, dvs. udøve autoritet.

Begrebet autoritet har været genstand for mange forskellige tolkninger. Ikke mindst har begrebet været anvendt i en sociologisk kontekst (Max Weber er et klassisk eksempel); og man kan diskutere, om tekster egentlig kan udøve autoritet, eller om autoritet altid er noget, der udspiller sig imellem mennesker på et individuelt eller kollektivt plan. I forbindelse med studiet af antik jødedom er det dog almindeligt at tale om “autoritative tekster” eller “autoritative skriftsamlinger”. AMRAM forsøger at kombinere forskellige teoretiske perspektiver for at indkredse, hvordan autoritet forvaltes gennem de(n) måde(r), tekster bliver udformet på. Mere konkret arbejder vi ud fra den hypotese, at en tekst kan indeholde, hvad vi har kaldt “autoritets-markører” (“authority markers”), dvs aspekter af det litterære design (struktur, udtryksmåde, stilelementer), som plausibelt kan tolkes som midler til at opretholde, forny eller gøre krav på autoritet.

AMRAMs metodiske tilgang er tværdisciplinær: Gennem en kombination

af palæografisk analyse af de relevante håndskrifter fra Qumran, lingvistisk analyse af teksterne, litterær og retorisk analyse og med inddragelse af kognitionssteoretiske perspektiver vil projektet afdække, hvordan de nævnte "autoritetsmarkører" fungerer i en af de tidligste tekster med apokalyptisk indhold.

Apokalypser og apokalyptik

AMRAM er ude på at spore den tidlige udvikling af apokalyptiske ideer. Definitionen af apokalyptik har været omdrejningspunkt for mange debatter. Der er dog nogenlunde enighed om, at apokalyptiske skrifter – eller mere præcist: apokalypser – er et vigtigt fænomen i antik jødisk og tidlig kristen litteratur, særligt gennem en periode fra ca. 200 f. Kr. til ca. 100 e. Kr. Daniels Bog og Johannes' Åbenbaring er de to oplagte eksempler fra GT og NT. Første Enoks Bog, Anden Baruks Bog og Fjerde Ezras Bog er kendte eksempler på apokalypser, der ikke endte med at få en plads i de bedst kendte jødiske eller kristne kano-niske samlinger.

Trods al deres indbyrdes forskellighed har disse skrifter nogle grundlæggende fælles træk: De videregiver en viden, som ville være skjult, hvis ikke den var blevet åbenbaret for bestemte udvalgte personer. Ofte sker åbenbaringen i form af drømme eller syner, formidlet gennem engle eller andre overnaturlige væsener. Apokalypserne giver adgang til en himmelsk virkelighed bagved eller ovenover den synlige, jordiske virkelighed. Mennesker har ikke af sig selv mulighed for at tilgå denne himmelske virkelighed; men åbenbaringerne viser, hvordan det er denne virkelighed, der ligger bag og

i sidste ende styrer den erfarede verden. Først og fremmest kredser disse tekster om forestillinger om en katastrofal ende på den kendte verdensorden, ofte beskrevet som en serie af ulykker, plager, krige og voldsomheder, der kulminerer i Guds endelige dom, der til gengæld vil gøre en ende på alt ondt i verden. Den underliggende opfattelse af virkeligheden er dualistisk, idet der trækkes en skarp skillelinje imellem lysets og mørkets kræfter. Samtidig er forståelsen af begivenhedernes forløb deterministisk: Hvad der sker i verden, følger en på forhånd fastslagt guddommelig plan, som bliver meddelt til mennesker gennem apokalypsernes særlige åbenbaring.

Aramæiske håndskriftfragmenter – apokalyptikkens rødder?

Amrams Visioner hører til den del af de jødiske håndskriftfragmenter fra Qumran (ca 15% af det samlede materiale), der ikke er skrevet på hebraisk, men på aramæisk. Der er overleveret mindst fem manuskripter med denne tekst (4Q543-547). Det er omdiskuteret, om to andre håndskrifter (4Q548 og 4Q549) er en del af denne gruppe.

Amrams Visioner er et testamente. Tekstens hovedperson er Amram, far til Moses, Aron og Mirjam. Skriftet har en rammefortælling, der foregår i Egypten. Her opholder israelitterne sig forud for de begivenheder, der fører til deres udfrielse, fortalt i Anden Mosebog. Vi hører i begyndelsen af skriftet (som er bevaret), at Amram sørger for sin datter Mirjams bryllup. Herefter ved han, at hans liv snart er forbi. Derfor kalder han sine børn sammen for at meddele dem de vigtigste ting fra sit liv. Amram fortæller

om, hvordan han rejste hjem til Kana'an for at vedligeholde forfædrenes grave. På grund af en krig gik der mange år, før han kunne vende tilbage til Egypten; og på vejen modtog han en åbenbaring. Her fik han at vide, hvad der skal ske i den kommende generation – israelitternes udfrielse og Jahves pagt med Israel på Sinaj.

Håndskrifterne er fragmentariske, så der er jævnlige huller i teksten; men tilsyneladende får Amram også et indblik i en transcendent virkelighed, der beskrives som udtalt dualistisk: Lys og mørke står skarpt over for hinanden. To overnaturlige skikkelser, der hersker over henholdsvis lystes og mørkets sfære kæmper om Amram; og det ser ud til at Amram skal vælge imellem dem og afgøre, om den ene eller den anden – lysets eller mørkets engel – skal regere over ham.

Amrams Visioner er ikke en egentlig apokalypse, selv om der er andre eksempler på, at testamente-genren bruges til at formidle apokalyptisk indhold. Ikke desto mindre har denne Qumran-tekst en række træk, der forbinder den med apokalyptiske forestillinger: Det indeholder en skjult viden, der bliver formidlet gennem en åbenbaring varetaget af overjordiske væsener. Tekstens dualistiske verdensbillede er endnu et kontaktpunkt med apokalyptikken. Et tredje træk, som vi kender fra mange apokalyptiske skrifter, er, at åbenbaringer og visioner gives til figurer, som er kendt fra den gammeltestamentlige tradition, i dette tilfælde Moses' far Amram.

Indholdet af den åbenbaring, Amram modtager, har også noget afgørende til fælles med, hvad vi finder i apokalypserne: Det drejer sig dels om, hvordan verden er indrettet – at den skjulte, tran-

scendente virkelighed bestemmer, hvad der sker i den verden, mennesker erfarer – og dels om fremtidige begivenheder. Her er Amram-manuskripterne desværre ikke velbevarede nok til, at vi kan afgøre, hvor langt fremtidsvisionerne strækker sig. Der er ingen tvivl om, at Amram får besked om nogle af de ting, som hans børn skal udrette; og teksten synes at lægge særlig vægt på Arons præstelige funktion. Om der også er et udblik til tidernes ende og Guds dom, er derimod usikkert. Det afhænger blandt andet af, om man regner håndskrifterne 4Q548 og 4Q549 med til *Amrams Visioner*.

Autoritet og genskrivning

Forskere, der har arbejdet med *Amrams Visioner*, har fra begyndelsen gjort opmærksom på disse apokalyptiske elementer i teksten. AMRAMs perspektiv går ud på at se disse træk som udtryk for autoritetsforvaltning. Her kommer begrebet "Rewriting" ind i billedet. *Amrams Visioner* benytter som nævnt en skikkelse fra GT som åbenbaringsmodtager. På den måde "genskriver" teksten dele af Mosebøgernes fortælling på en særdeles kreativ måde. Skriftet hiver Moses' far ud af hans "næsten-anonymitet" (det eneste, vi får at vide om Amram de to steder, han er nævnt i GT, er lige præcis hans navn) og tildeler ham en hovedrolle i en ny fortælling. I *Amrams Visioner* fremstår han som en slags leder af det israelitiske samfund i Egypten forud for udfrielsen, i hvert fald står han i spidsen for den gruppe, der tager til Kana'an for at sørge for fædrenes grave. Derved bliver Amram også sat ind i en kontinuerlig linje, der forbinder ham med patriarkerne. Samtidig foregriber hans rejse til

Kana'an den vandring, som hele Israel senere foretager fra Egypten gennem ørkenen til Kana'an. Den åbenbaring, som han modtager, sker dog ikke på vejen til Kana'an (som åbenbaringen på Sinaj) men på hans vej tilbage til Egypten (så vidt vi da kan se af den fragmentariske tekst). *Amrams Visioner* synes at spille på læserens kendskab til Mosebøgerens fortælling, idet begivenheder, som Amram i sin vision får åbenbaret som den fremtid, der skal komme, fra læserens synspunkt netop er de fortidige begivenheder, som der berettes om i de bibelske fortællinger.

Ved på disse og flere måder at forbinde sit budskab til de bibelske traditioner "låner" *Amrams Visioner* af den autoritet, som efter alt at dømmes har været knyttet til disse traditioner i antik jødedom. Den kreative måde, som traditionerne bliver genskrevet og omformet på, er udtryk for en fornyelse og opdatering af denne autoritet under indtryk af en ny situation. Endelig sker autoritetsforvaltning ikke kun gennem kreativ genskrivning af kendt stof. Teksten introducerer også nogle nye

elementer i form af den transcendent åbenbaring, som Amram får meddelt. Her afsløres en viden om verdens sande indretning og om fremtiden, der ifølge fortællingens logik hidtil har været holdt skjult. *Amrams Visioner* gør med andre ord også krav på en autoritet, som er ny i den forstand, at den ikke kan hentes ud af traditionen. Men det er karakteristisk for dette skrift – som for mange af de senere apokalyptiske skrifter – at den nye autoritet på en række raffinerede måder kombineres med autoritet, der læner sig op ad velkendte modeller.

Amrams Visioner giver os et indblik i apokalyptisk tankegang og ikke mindst i den måde, hvorpå himmelske visioner indgår i en opretholdelse og fornyelse af autoritet på. Her kan vi iagttage nogle af de mekanismer, der er på færde, i en tidlig fase, inden apokalypsen som genre har fundet sin form. Det gør det ekstra relevant at stille skarpt på denne tekst og se, hvordan apokalypikken bliver til og hvad den kan udrette.

Semesteråbningsforelæsning ved lektor, ph.d. Sven Rune Havsteen

Gloria passionis
Pathos, affekt, følelse i et kristendomshistorisk perspektiv

Tid: fredag den 3. september 2021 kl. 12.30

Sted: Oplyses senere

Arr.: Det Teologiske Fakultet

*Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk
Eventuelle ændringer annonceres også her*